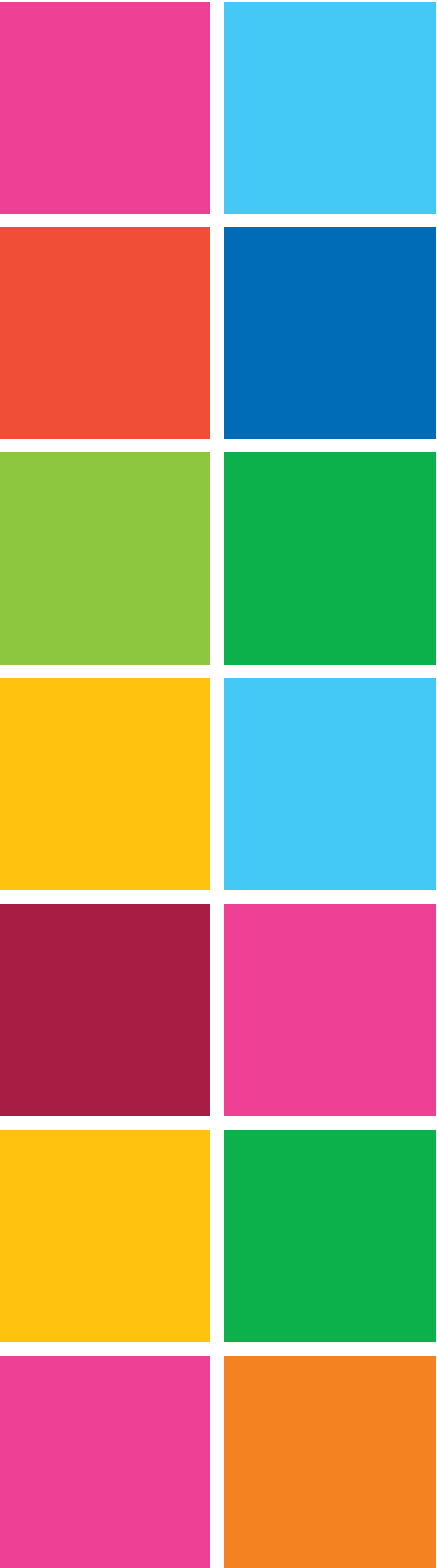

Сажетак студије

АНАЛИЗА ТРОШКОВА И КОРИСТИ
УЛАГАЊА У РАНИ РАСТ И РАЗВОЈ ДЈЕЦЕ
РЕПУБЛИКА СРПСКА

**СТУДИЈА УЛАГАЊА
У ДЈЕЦУ**
Март 2023.

A decorative graphic on the left side of the page consists of a 7x2 grid of colored squares. The colors of the squares, from top to bottom and left to right, are: pink, light blue, orange, dark blue, light green, green, yellow, light blue, dark red, pink, yellow, green, pink, and orange.

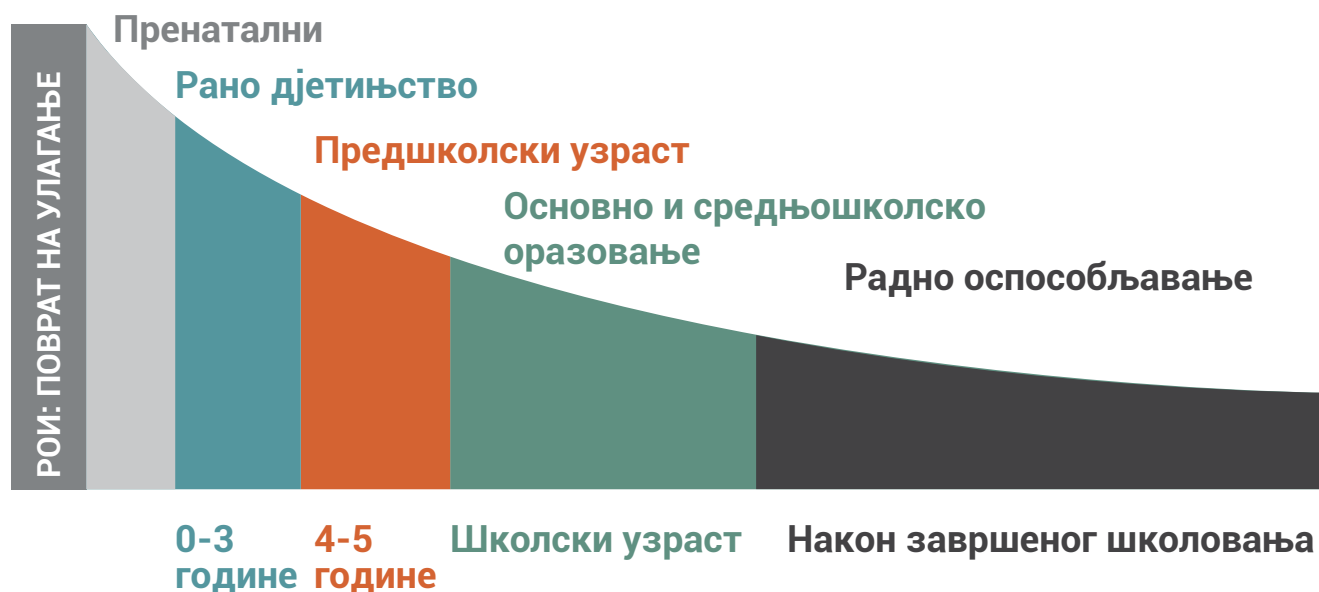
АНАЛИЗА ТРОШКОВА И КОРИСТИ УЛАГАЊА У РАНИ РАСТ И РАЗВОЈ ДЈЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Овај сажетак даје преглед детаљног случаја улагања у рани раст и развој дјеце у Републици Српској (РС). Кроз анализу трошкова и користи, ово истраживање открило је да је повећање интервенција у три најважнија сектора РРР-а – здравље и прехрана, образовање, и социјална заштита – било веома исплативо и каталитички фокусирано на улагање. Надаље, ово је дало анализу трошкова недјеловања да би се приказао економски трошак неулагања у РРР. Сврха овог доказа је подршка заговарању и доношење одлука у настојању да се прошири обухват интервенција битних за развој и остваривање права дјеце у РС-у. Урађена је студија изводљивости која је примјер за један град у РС-у – Бијељину, да би се изнијели параметри унутар којих би се ова инвестиција могла одрживо провести.

Рано дјетињство је фаза у животном вијеку која се протеже од зачећа до узраста од 6 година. Током тог раздобља, дијете ће проћи кроз брзи развој, стичући физичке, когнитивне, моторичке, психо-емоционалне и социјалне вјештине. Обимна истраживања указују да је то тренутак у животном вијеку у којем су могућности за људски развој највеће (Свјетска банка 2016). Утврђено је да улагања у рани раст и развој (РРР) имају различите утицаје – од побољшања здравствених резултата, побољшања учења, смањења неравноправности до повећања доживотне зараде. Зато улагање у РРР има смисла јер је кључно за максимизирање развоја и остваривање дјечјих права.

СЛИКА 1: ХЕКМАНОВА КРИВА

Поврат на улагање: Економски утицај улагања у учење у раном дјетињству.

Старење и смањивање популације велики је проблем за економски и друштвени развој РС-а. Од 2002, укупан број становника сваке године опада, а од 2021. само 13% популације РС-а има мање од 15 година. Штавише, становништво се смањује због високог нивоа емиграције међу породицама и добро образованим младима (УНИЦЕФ 2020). Оно што отежава овај проблем је то да РС такође има једну од најнижих стопа наталитета на свијету. У 2020, у РС-у је живјело око 56.250 дјеце до 6 година старости, а та цифра ће се смањити на око 40.676 до 2050. Због таквих демографских трендова важније је него икад да се свако дијете у раном узрасту његује и подржава како би остварило свој пуни потенцијал, јер будућност РС-а почива на њима.

ПРЕГЛЕД ИСТРАЖИВАЊА

Ово истраживање има облик проучавања случаја улагања. Пружа кључне доказе о трошковима и користима улагања у услуге PPP-а у РС-у, те извјештава о трошковима изостанка акције и неулагања у такве интервенције. Креирано је као подршка напорима Владе РС-а и њених партнера на побољшању PPP-а путем снажног модела улагања заснованог на доказима.

Моделовање интервенција PPP-а за сваки од подсектора проведено је засебно. Обухваћена је 61 интервенција у свим подсекторима здравства и прехране, образовања и социјалне заштите. Моделовани су трошкови и користи повећања тих

интервенција са садашњих стопа обухвата на циљани ниво. Два сценарија повећања урађена су за сваки подсектор. Брзо повећање (циљеви достигнути до 2030/2) и споро повећање (циљеви достигнути до 2050).

ГЛАВНИ НАЛАЗИ

У наставку доносимо импресивне резултате ове анализе. Очекује се да ће предвиђене користи повећања интервенција далеко надмашити трошкове у свим анализираним подсекторима. У складу са литературом, као и Хекмановом кривом која је приказана на Слици 1, очекује се да ће улагање у дјецу у раном узрасту подстаћи напредак према смањењу смртности и обољења мајки и дјеце која се могу спријечити, те побољшати образовне исходе, животну зараду и смањити сиромаштво.

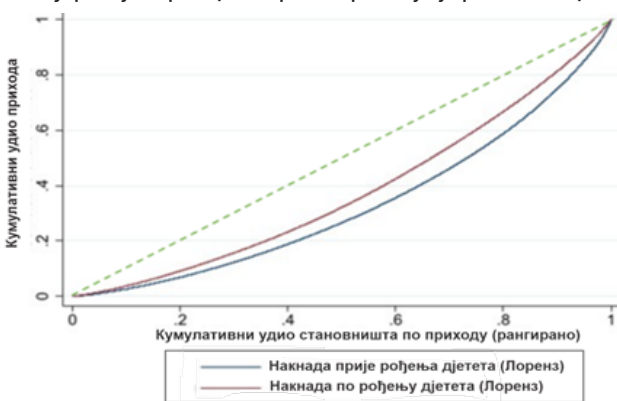
У сектору здравства и прехране предвиђа се да ће стопа поврата до 2052. досећи огроман фактор четири. То значи да би од сваке марке уложене у побољшање обухвата тих интервенција, 4 КМ било враћено у социоекономским користима у наредних тридесет година. То представља изврстан поврат улагања и претежно је подстакнуто избјегавањем смрти мајки и дјеце или сметњи у развоју. Заиста, у најбржем сценарију повећања додатна 133 живота дјеце могла би бити спасена – свако од њих добило би прилику да преживи, напредује и оствари свој пуни потенцијал. Изостанак повећања би РС до 2052. могао коштати преко 100 милиона КМ.

ТАБЕЛА 1: СТВОРЕНЕ ЗДРАВСТВЕНЕ КОРИСТИ

	2023.- 2032.	2023.- 2042.	2023.- 2052.
Избјегнуте додатне смрти дјеце	42	89	133
Избјегнуте додатне године живота прилагођене инвалидитету код мајки (DALY)	525	1413	1.969
Избјегнути додатни DALY-ји код дјеце	1.280	2.720	4.070

Користи од побољшања приступа услугама предшколског васпитања и образовања (ПВО) импресивне су. Изгледу су да ће побољшање обухвата ПВО-а повећати број година школовања дјеце у РС-у, као и учешће жена на тржишту рада. Ако се повећа приступ услугама ПВО-а, очекује се пораст стопе учешћа жена на тржишту рада за 0,5 постотних бодова, те преко 230.000 додатних година завршене школе између 2022. и 2052. У поређењу са трошковима, улагање у ПВО има снажан, позитиван поврат улагања. На сваку марку уложу у ПВО очекује се поврат од 6,7 КМ у виду социоекономских користи у РС-у. Изостанак повећања могао би РС до 2052. године коштати преко 9 милијарди КМ.

Боље провођење Закона о дјечјој заштити РС-а има потенцијал да побољша социоекономски положај најсиромашније дјеце у РС-у. Том интервенцијом преко 500 дјеце извукло би се из сиромаштва, што би довело до смањења неједнакости у РС-у, што се види у помјерању Лоренцове криве према унутра на Слици 2.

Ако би се параметри ове мјере социјалне заштите додатно побољшали, очекује се да ће предвиђени поврат бити још импресивнији. Проширење удјела обухваћене дјеце у РС-у, као и повећање величине трансфера који се нуди умножиће поврате. У поређењу са постојећим законом, додатних 550.000 дјеце биће извучено из сиромаштва, а очекује се да ће ефекти на животну зараду, запошљавање и

здравље бити једнако импресивни. Не дође ли до повећања обухвата и износа дјечјег доплатака, то би РС могло коштати преко 2 милијарде КМ у току цијелог проучаваног периода. Надаље, на сваку марку уложу у дјечји доплатак, у економију РС-а могло би се вратити до 6,7 КМ за цијели проучавани период.

Зато ће на крају користи од повећања интервенција PPP-а значајно смањити трошкове. За сваки пакет у различитим временским оквирима израчунат је омјер користи и трошкова (енг. BCR). BCR је обрачун збира свих користи (монетизованих) од улагања подијељен са трошковима. Ако је BCR већи од један, сматра се економичним.

BCR-ови за ове пакете приказани су у Табели 2. И у краткорочном (до 2032) и у дугорочном временском оквиру (до 2052), утврђено је да је олакшавање тих повећања значајно веће од један, што их за РС чини веома економичним улагањем.

ТАБЕЛА 2: ОМЈЕРИ КОРИСТИ И ТРОШКОВА

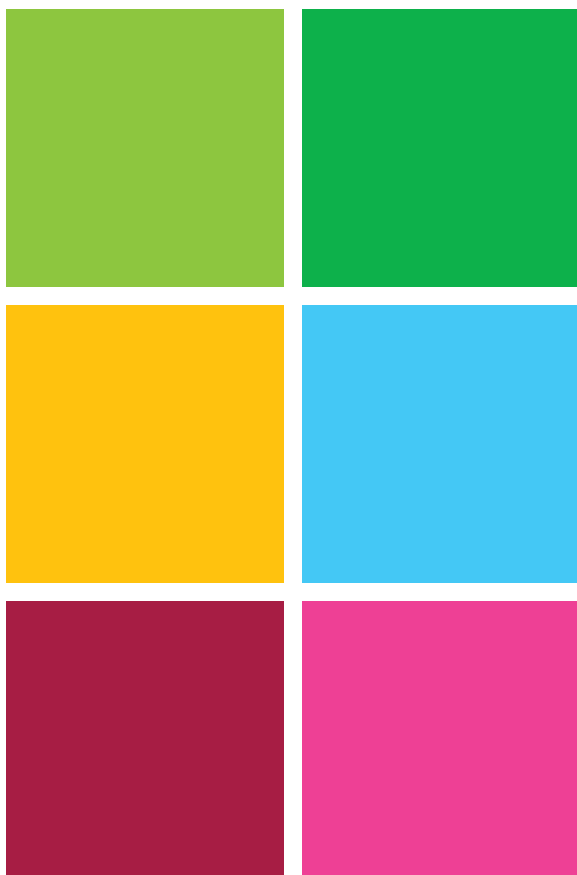
	2023.- 2032.	2023.- 2052.
Здравствене интервенције	4	5
Интервенције у образовању	6.6	6.9
Интервенције социјалне заштите	5.1	6.5

АНАЛИЗА ТРОШКОВА НЕДЈЕЛОВАЊА

Ако не буде улагања у PPP, биће изгубљене значајне економске користи. Трошак недјеловања (енг. COI) обрачунава се одређивањем укупне додатне економске користи сценарија повећања (у поређењу са нултим стањем), умањене за трошкове повећања. Табела 3 приказује COI за различите подсекторске интервенције. У наредних тридесет година, РС ће изгубити милијарде (КМ) ако се не проведу предложене интервенције у здравству, образовању и социјалној заштити.

ТАБЕЛА 3: ТРОШАК НЕДЈЕЛОВАЊА - У МИЛИОНИМА КМ

	2023. - 2032.	2023. - 2052.
Здравље и прехрана	21	103
Образовање	2,793	9,442
Социјална заштита	756	2,209

ЗАКЉУЧАК И ПРЕПОРУКЕ

Повећање улагања у PPP није само снажно са моралног и социјалног становишта, већ и добар финансијски и економски потез, са стварним повратом улагања. У РС-у, гдје је покривеност интервенцијама битним за рано дјетињство тренутно ниска и хронично недовољно финансирана, велики су потенцијални добици који могу бити остварени. Дакле, поред очувања права и тежње за равноправношћу у земљи, наша предвиђања показују да ће улагања довести до великих побољшања људског капитала и продуктивности у тренутку када је РС-у то пријекно потребно.

Пред Републиком Српском је зато изузетно значајна одлука – да ли ће улагати у дјецу у раном узрасту или задржати статус кво. Докази изнесени у овој студији представљају најчвршће до сада прикупљене доказе како би се оправдала таква одлука. Када се ово удружи са брзим смањењем броја и старењем становништва, и вријеме и образложење показују да је вријеме за реформе.

Постојећа ситуација у РС-у зрела је за такав развој у сектору раног дјетињства. Као резултат ове студије, предлажу се сљедеће препоруке:

- 1. Јачање и усклађивање политика и правних структура.** У РС-у постоје значајни недостаци у законодавном оквиру за PPP. Слабе политике су придонијеле лошим резултатима, као што су ниске стопе искључивог дојења или повећане стопе дјечјег сиромаштва. Политике морају бити свеобухватније у цијелој РС да омогуће снажно окружење за подстицајну његу и што бољу усклађеност са програмом циљева одрживог развоја.

Иако су на снази стратешки документи, попут Закона о предшколском васпитању и образовању РС-а који се односи на припремни програм у години прије поласка у школу, постоје значајне разлике у њиховом усклађивању и провођењу у општинама/градовима. Основни приоритет би требало да буде да припремни програм буде доступан свој дјечи у регијама РС-а. Политике које се тичу ПВО-а такође би могле додатно да се побољшају – проширивањем узраста за који је припремни програм ПВО-а намијењен, те повећањем дужине трајања програма (нпр. минимално трајање од 600 часова).

Слично искуство примјећује се у здравственом сектору. Законодавство на пољу здравствене заштите мајки и дјеце је снажно; међутим, остаје неколико празнина у законима и политикама које спречавају рани раст и развој, а смјернице за њихово провођење не поштују се досљедно. Утврђено је да су праксе дојења примјерене доби једна од најефикаснијих интервенција за смањење морбидитета и морталитета дјеце коју би РС могла повећати, што ово подручје чини посебно важним.

Иако је Јавни фонд за дјечју заштиту у РС-у већ направио значајне искорак у обухватању угрожене дјеце постојећим доплатком за дјецу, доплатак би требало проширити тако да обухвати више дјеце (на примјер, да се ово право омогући дјечи до 18 година, а не до 15 година старости, у складу са Конвенцијом о правима дјетета) и обезбиједити издашнији новчани трансфер. То би требало урадити у циљу стварања универзалног доплатака за дјецу у РС-у, с обзиром на то да докази у овом извјештају говоре да су користи од универзалног доплатака за дјецу скоро седам пута веће од трошкова улагања.

- 2. Оптимизирати коришћење јавних буџета за развој људског капитала.** Потребно је мобилизовати јавне финансије да би се задовољила повећана потражња за ресурсима наведеним у овој студији. Трошкови повећања тих услуга су захтјевни и стога ће бити важно стратешки, ефективно и

ефикасно користити јавна средства.

У контексту ограниченог фискалног простора очекује се да ће мобилизација додатних потребних улагања бити захтјевна. Морају се донијети тешке одлуке о томе како и на кога ће се трошити јавна средства. Због тога ће такви економетријски докази о издацима, исплативости и дугорочним повратима улагања у дјецу у раном узрасту бити кључни за образлагање захтјева за повећањем буџетских издвајања. Однос цијене и квалитета (вриједност за новац) такође је битан јер се улагања морају користити тако да се њима оствари максималан учинак. Потребно је утврдити изворе расипања и губитака из буџета, а анализа попут оне из овог извјештаја о најефикаснијим интервенцијама требало би да се користи за одређивање приоритета потрошње. Предвиђени трошкови повезани са ПВО-ом у РС-у су значајни и јавни буџети ће морати бити оптимални ако се жели олакшати повећање.

Могле би се такође остварити уштеде у погледу ефикасности - на примјер, препоручује се пренамјена неких просторија основних школа за смјештај дјеце предшколског узраста. Тиме се избегавају велики капитални издаци који би настали изградњом одвојених предшколских установа. Поред тога, још један приоритет биће одржавање одговарајућег омјера дјеце и васпитача да се не би нарушио квалитет учења због великих група.

Издаци за социјалну заштиту и даље су ниски у поређењу са међународним референтним вриједностима, а забрињава то да је само мали дио тих издатака усмјерен на дјецу и угрожене групе. Преглед јавних издатака усмјерених на дјецу (енг. PER) помогао би да се открије статус издвајања за дјецу. На основу података који су тренутно доступни, јасно је да користи јавних издатака нису усмјерене на дјецу нити се једнако осјећају међу различитим групама. Кад је ријеч о социјалној заштити, несразмјеран износ средстава усмјерен је на борце и старија лица.

- 3. Развити чврста партнерства са приватним сектором.** За постизање амбициозних циљева повећања услуга PPP-а биће потребна блиска сарадња са приватним сектором. Приватне компаније већ су важан дио области PPP-а у РС-у, посебно у пружању услуга ПОВ-а. Да би се мобилизовали финансијски, инфраструктурни и људски ресурси неопходни за универзални приступ PPP-у, потребно је развијати узајамно корисна јавно-приватна партнерства.

Потражња за ПВО-ом је велика и тренутно далеко надмашује могућности јавног сектора. С обзиром на финансијску празнину у вези са повећањем ПОВ-а, биће потребна значајна улагања и из јавног и из приватног сектора. Међутим, финансирање од стране домаће владе чиниће темељ ових инвестиција. Јавна средства за ПВО могу да се користе за подршку пружању услуга предшколског васпитања и образовања у приватном сектору. То може укључивати: (i) субвенционисање накнада за родитеље/старатеље с дјецом уписаном у приватне предшколске установе; (ii) давање директних грантова приватним предшколским установама за проширење и повећање доступности; (iii) смањење пореских стопа за приватне предшколске установе; и (iv) пружање неновчане подршке приватним предшколским установама, као нпр. уступања јавних простора на коришћење у сврху организовања предшколског васпитања и образовања. Правну изводљивост јавно-приватних партнерстава требало би детаљно размотрити приликом планирања ове сарадње.

Израда оперативних планова за PPP на нивоу ентитета кључна је повезница између политике и реализације. С обзиром на ограничен фискални простор, биће важно да владини актери у РС-у израде вишегодишње оперативне и финансијске планове којима ће се ова улагања водити. Даље, могу се размотрити иновативни приступи финансирању (као што су обвезнице од друштвеног утицаја или комбиновано финансирање) да би се попуниле финансијске празнине.

- 4. Регулисати и пратити стандарде квалитета услуга PPP-а.** Квалитет мора бити главна брига. Лош квалитет у здравственом сектору придонио је неодлучности у прихватању основних услуга. Истовремено је квалитет услуга ПОВ-а и даље неуједначен због недостатка надзора и провођења норми и прописа. Заинтересоване стране у области ПОВ-а морају се концентрисати на квалитет како би гарантовале остварење свих користи повећања покривености. У области ПВО-а, на примјер, потребно је ојачати централизовану јединицу, као што је Републички педагошки завод РС-а, како би могла проводити рутинске провјере на лицу мјеста и свеобухватне инспекције и тако обезбиједити квалитет и поштовање стандарда у јавним и приватним установама. Поред тога, потребно је успоставити системе евалуације и вредновања у ПВО-у. То се односи на вредновање рада васпитача (између осталог, путем самопроцјене), самоевалацију

предшколских установа и евалуацију на нивоу система да би се обезбиједио квалитет. Услуге праћења морају бити уско повезане са практичном подршком ради побољшања квалитета.

5. Интеграција једнакости и укључености.

Одговорно и намјенско доношење политика мора да препозна разлике између дјеце и да их у складу с тим задовољи. За дјецу з раном узрасту постоје значајне разлике у приступу потребним квалитетним услугама (посебно за ромску дјецу, дјецу са ниским примањима и/или дјецу из руралних подручја, те дјецу са сметњама у развоју). Добро промишљена политика, уз циљано финансирање, требало би да осигура да ниједно дијете не буде запостављено у смислу пружања универзално инклузивних услуга PPP-а.

Дизајн политике и програма за дјецу и раном узрасту мора бити инклузиван и фокусиран на оне који највише заостају у развоју. У ПВО-у, на примјер, јавна средства би требало користити за циљање дјеце која су подложна искључивању или имају додатне потребе. У практичном смислу, на страни потражње, то би могло укључивати ослобађање од плаћања накнада за дјецу из руралних подручја, дјецу из домаћинства са ниским примањима или ромског поријекла, дјецу избјеглица/миграната или дјецу са сметњама у развоју. Поред тога, то би могло укључивати додатну подршку за превладавање препрека у приступу, укључујући обезбјеђивање превоза, као и информативне кампање за сензибилизацију заједница о вриједности ПОВ-а. На страни понуде, то би могло обухватати додатне субвенције које се дају предшколским установама да би их се подржало у васпитању и образовању дјеце са сметњама у развоју.

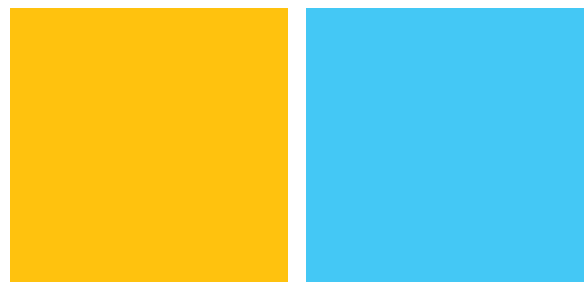
Примјера ради, потенцијални поврат на улагање у проширење интервенција социјалне заштите на угрожену дјецу преко шест пута је већи од онога утрошеног до 2052. године. Наша анализа показује да је постојећи доплатак за дјецу већ смањено неједнакост међу становницима РС-а. Дакле, проширење обухвата и адекватност доплатака за дјецу може се заговарати на основу једнакости. Покривеност кључним здравственим и прехрамбеним интервенцијама за труднице и дјецу у раном узрасту у РС-у је побољшана, међутим, празнине још увијек постоје. Неадекватан и неједнак приступ услугама висококвалитетне пренаталне заштите и патронажним услугама уско је грло за даљњи напредак у PPP-у. За становништво које се

тренутно суочава са додатним препрекама у приступу овим услугама, попут Рома, и даље морају да се праве циљане интервенције које ће бити осмишљене у складу са принципом једнакости и укључености.

6. Подршка прикупљању, управљању и дистрибуцији података и информација. Хронични недостатак и лош квалитет података пријети напретку. Да би се у РС-у могле искористити импресивне предности PPP-а, потребно је развити позитивно, подстицајно окружење. Подаци су кључна компонента функционалних система за PPP. Провођење практичних реформи система података у вези са PPP-ом биће пресудно да се осигура да доносиоци одлука политике и планове могу заснивати на чврстим доказима у стварном времену.

Редовно прикупљање података о основном скупу показатеља PPP-а у цијелој РС мора бити приоритет. Без поузданих, висококвалитетних и ажурних информација, креатори политике тешко могу да се упусте у стратешко планирање, одређивање трошкова, реализацију и праћење услуга за дјецу у раном узрасту.

7. Подстакнути заједницу на дјеловање и ослонити се на иновативна локална рјешења. Промјена законодавства, давање приоритета јавном финансирању и јачање система могу бити спор процес. Због тога је потребно примијенити хибридни приступ у којем се аргументи засновани на правима морају комбиновати са чврстим доказима о поврату на улагања и ангажовању заинтересованих страна које захтијевају квалитетне услуге на локалном нивоу и нивоу заједнице. Треба подстицати учење и размјену искустава између општина/градова.

UNITED
NATIONS
BOSNIA AND
HERZEGOVINA

JOINT
SDG
FUND